

He Māhaka

He Pitopito Kōrero nā Te Taura Whiri i te Reo Māori

Ngā Tohu Whakanui i Te Wiki o te Reo Māori

Kei Roto

Ngā Tohu Whakanui i Te Wiki o te Reo Māori	1
E ai ki te kōrero	2
Ngā Rauemi Tauwhitiwhiti mō Pūtaiao Online	2
Te Ripi Rewa	3
Ngā Whakataetae Waka Ama o te Ao	4
Ngā Tohu mō Te Wiki o te Reo Māori me ā tatou Kōrero Rangatira	6
Maramataka	8

Te Tohu Rangatira, nā Te Taura Whiri i te Reo Māori te pūtea tautoko. Ko Haami Piripi rāua ko Hone Edwards.

I tū te pō whakanui i ngā tohu reo Māori ki te wharekai Shed 5 i Te Whanganui-a-Tara i te 14 Mahuru 2004, ā ko te rā o te reo Māori tērā. Muia ana te whare e ngā tāngata nō ngā tōpito katoa o te motu ā, nō waho o Te Whanganui-a-Tara te nuinga ā, nō Ōtautahi, nō Kaitiaki, nō Tūranganui-a-Kiwa, nō Tokomaru, nō Kirikiriroa, nō Tokoroa, nō Tāmaki-makau-rau hoki.

Ko Matai Smith rāua ko Piripi Taylor ngā kaiwhakahaere kawa o

te pō. Ngā mihi nui ki a rāua mō ā rāua mahi whakahirahira. Ka mihi anō hoki ki ngā kaiwhakawā, ki a Wayne Ngata (Te Taura Whiri) rātou ko Rāpata Newson (Te Kāhui Tika Tangata), ko Peter Douglas mō Te Puni Kōkiri.

Kua whakaritea kia tū anō ngā tohu ā te 14 Mahuru 2005 ki Te Whanganui-a-Tara. Kei runga i a www.nzreo.org.nz ngā whakaahua o te pō me ētahi atu kōrero.

E whai ake ana ko ngā kaiwhiwhi tohu:

Te Tohu Tari Kāwanatanga - Te Tari Mahi
Nā Te Puni Kōkiri te pūtea tautoko.

Te Tohu Mahi Pakihi - Te Whare Wānaka o Waitaha
Nā Ngāi Tahu Seafood te pūtea tautoko.

Te Tohu Hapori - Te Whakaruruhau ki Ōtautahi
Nā Mā Te Reo te pūtea tautoko.

Te Tohu Kura - Albany School
Nā Cinco Cine Film Productions te pūtea tautoko.

Te Tohu Tā - Gisborne Herald
Nā Pronto Print te pūtea tautoko.

Te Tohu Reo Irirangi - Niu FM
Nā Te Māngai Pāho te pūtea tautoko.

Te Tohu Pouaka Whakaata - Te Reo Tātaki
Nā Te Māngai Pāho te pūtea tautoko.

Te Tohu Kaunihera ā-Rohe/Whare Pukapuka - Ngā Kete Wānanga-o-Ōtautahi
Nā Te Puna Mātauranga o Aotearoa te pūtea tautoko.

Te Tohu Rangatira - Te Reo Tātaki
Nā Te Taura Whiri i te Reo Māori te pūtea tautoko.

Te Taura Whiri i te Reo Māori
Pouaka Poutāpeta 411
Papa 14 Investment Centre,
Te Ara o Ballance,
Te Whanganui-a-Tara
Waea: 64 4 4710244
Waea whakaahua: 64 4 471 2768
I-mēra: tereo@tetaurawhiri.govt.nz
Paetukutuku: www.tetaurawhiri.govt.nz

Ngā Rauemi Tauwhitiwhiti mō Pūtaiao Online

E ai ki te kōrero

Ko te kupu tuatahi ki te Atua. Ko te kupu tuarua ki te hunga mate. Ā, tae noa atu ki ngā kaupupuri reo kua riro atu, me mihi ka tika. Me mihi hoki ki ō rātou marae, ō rātou hapū, ngā toka e whakatairanga ana i tō tātou reo rangatira. Nō reira, ki a tātou katoa tiheiwhā mauriora. E tika ana te kōrero, mā te reo ka ora ai te Māori. Heoi anō, ka huri ki a tātou nei ki ngā pūtake reo o te wā. Ko te mea whakahirahira ki a au ko ngā tohu rangatira mō te reo, arā ko te “Māori Language Awards”. Kātahi anō ka whakatūria tēnei hui whakahirahira i tēnei tau, arā hei whakanui i te Wiki o te Reo Māori me tōna kaupapa. Ko te tikanga he whakahōnore i ētahi o ngā rōpū e whakatairanga ana i tō tātou reo. Miharo katoa ahau ki te maha me te reka o ngā tono i tukua mai. Kīhai mātou i mārara, i mōhio rānei ki te tini me te mano o ngā tāngata e hāpai ana i tēnei taonga, te reo Māori. Kua puta te kiwi i tāna rua, ā, ka kite, ka rongo anō hoki i te wairua o tō tātou reo ki tēnā moka, ki tēnā moka o te motu. Ka miharo anō hoki au ki a Pākehā mā e piri mai ana ki te reo kia whai tokotoko anō mā rātou. Nā, ka hoki ōku mahara ki te kōrero a Tā Āpirana Ngata “E tipu, e rea”. Ki tāku titiro, kua tupu ake āna kupu kia tū hei atamira mō ngā tāngata katoa o te motu, Pākehā mai, Māori mai. E tipu, e rea ko tōu reo Māori.

Nā Haami Piripi
Kaiwhakahaere Matua

Nā te tīma Māori o Te Kete Ipurangi i hoahoa ēnei rauemi pūtaiao hou mō te paewhakaata a Te Tāhuhu o te Mātauranga. E whai pānga ana ēnei tū āhua ki ngā mātauranga Māori, ā, ko ngā horopaki e pā ana ki ngā mahi o nāianei, e pārekareka ai ngā ākonga Māori. Ka kitea ēnei tauwhitiwhitinga rorohiko i runga i te paewhakaata hou a Pūtaiao Online. Hei te mutunga o te tau nei ka whakaterehia.

I roto i te tauwhitiwhitinga Me Mahi Hāngi Tātou, ka whakamātautauhia e ngā ākonga ngā pūkenga pūtaiao o ngā momo wahie, ngā momo kōhatu me ngā momo kai hoki, e kitea ai te hāngi reka rawa atu. Ko tā tēnei tauwhitiwhitinga, arā, a Matariki he arataki haere i ngā tātaitinga arorangi a te Māori, ā, e whakamahi ana i te Whetūtaka, me te Tōtohuwhetū, hei whakaatu i ngā wā whakatō kākano, ngā whakangautanga, me ngā mahinga huahua. Ko tēnei o ngā rauemi, arā, Te Wānanga o ngā Manu, he kawē i ngā tamariki ki te Wao-tapu-nui-a-Tāne, ki te whakaako i ngā mōhiotanga ka kitea mā te mātakitaki haere i ērā o ngā taiao – ka rawe ki ngā tamariki reanga teina, ngā nekehanga pārekareka a ngā manu, ka kitea e rātau, ā, ka kitea hoki e te hunga tamariki reanga tuakana te hōhonutanga o ngā mahi i tēnei wānanga.

Ko te ki a Wiremu Grace te kaiwhakahaere i ngā mahi auaha, mō ngā rauemi nei, he pai te whakaako i ngā mahi akoako pūtaiao mā tēnei mahinga hou. “He tuku i ngā tamariki ki te whakamātautau ā-mariko haere, e kore hoki e taea i tēnei ao tūroa.” E wātea ana hoki ngā putanga Ingarihi o ēnei tauwhitiwhitinga i runga i Te Kete Ipurangi mō ngā ākonga o ngā kura me ngā akomanga rīroa.

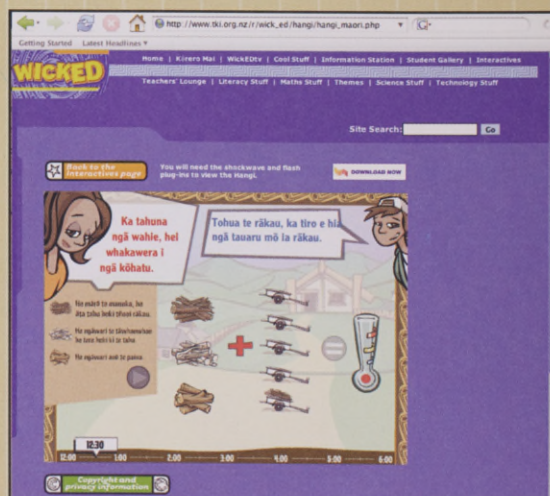
Ko ētahi atu o ngā rauemi o runga o te Pūtaiao Online, ko ngā kōrero mō te kaiako, me ngā whakamātautau a ngā ākonga. Ka whakataungia ngā hononga ki ētahi atu paewhakaata, pārongo hoki e pā ana ki ngā rauemi

Ko te Rauemi tauwhitiwhiti 'Me Mahi Hāngi Tātou.'

pūtaiao kua tāngia ki roto i te reo Māori e te Tāhuhu o te Mātauranga, kei roto hoki i ngā kura. Mā tēnei paewhakaata e miramira te akomanga pūtaiao mō tēnei tau, mā ngā ākonga o ngā Whare Kura kei te tau 11, ā, i hangaia e Mana Tamariki.

Ka noho ko tēnei te paewhakaata tuarua e tautoko ana i te Marautanga Māori, e whai ana hoki i te whakaterehanga i te tau 2002, o Ngā Toi Online, ā, e hoatu rauemi ana mā ngā kura kaupapa me ngā akomanga rumaki e tautoko ana i Ngā Toi i roto i te Marautanga o Aotearoa: www.tki.org.nz/r/arts/ngatoi/index_e.php. Ko te whāinga matua o Te Tāhuhu o te Mātauranga he whakatū paewhakaata hei tautoko i ngā wāhanga akoako katoa o ngā Marautanga.

Kua whakamātautauhia e ngā ākonga ngā pūkenga pūtaiao o ngā wahie, ngā kōhatu me ngā kai, e kitea ai te hāngi tino reka.

Te Ripi Rewa – he hākinakina hou

Nā Will Edwards

I te Here-turi-kōkā kua pahemo atu i tae atu te tīma o Niu Tīreni, ko 'Mānuka' ki te tauwhāinga o te ao mō te hākinakina e kiia nei ko te 'ripi rewā'. Ko te 'ripi' te kupu Māori mō tēnei mea te frisbee. Ko te 'ripi rewā' te ingoa mō tētehi hākinakina āhua tauhou ki tēnei whenua, arā ko te ultimate frisbee. E ōrite ana te papa tākaro o te ripi rewā ki tō te pāwhutupōro papa. Ko te tino whāinga o te ripi rewā ko te maka i te ripi ki ngā hoa kia mau rā anō te ripi i tētehi o te tīma i roto i te rohe piro. Inā hopu ana te tangata i te ripi kāore e whakaaetia ana kia nuku ia pēnei me te poitarawhiti. Ki te pā te ripi ki a Papatūānuku, kua raru, ā, ka hoatu te ripi ki te hoariri. Nā whai anō i tapaina tēnei hākinakina ki te ingoa ripi rewā.

Ko tētehi āhuatanga tino motuhake o te ripi rewā, kore kau he kaiwawao – mai i ngā tākaro whakangahau noa tae atu ki ngā whakataetae o te ao. Mā ngā kaitākaro anō e whakawā ngā pēneitanga me ngā pērātanga. Ko te ture matua o te ripi rewā ko te whai i ngā ture. Ka pakaru tonu te upoko kia toa, heoti anō me hohou tonu te rongo, kia whai mana tonu te tangata i runga i te papatākaro, hoa piri mai, hoariri mai.

Kia hoki atu anō ki taua kapa o Mānuka. I uru rātou ki te wāhanga tāne-wāhine o te tauwhāinga o te ao i tū i Turku, whenua o Whinarana. He Māori te kaiwhakaako, ko Glenn Webber tērā nō Rongomaiwahine me Ngāti Kahungunu. E 23 ngā kaitākaro o Mānuka, tokorima ngā Māori i kōwhiringia hei kaitākaro kia pakanga ki ngā tīma o te ao. Tokowhā o rātou nō te karapu ripi rewā o Kia Mataara nō Pōneke me Papaioea. Me kī he 'karapu kaupapa Māori' a Kia Mataara, mēnā ka taea, ka kōrerohia te reo Māori, ā, ka kawea āna mahi i roto i te whakaaro Māori.

Nā, inā puta atu tētehi kapa hākinakina ki tāwāhi hei kanohi mō tēnei motu, kotahi anake te āhuatanga reo Māori ka kitea – koia tērā ko te haka. I te nuinga o te wā ko 'Ka Mate, Ka Mate' te haka. Arā anō te whakapae o tētehi he haka keretao ka mahia i runga i te kūare, i runga

Ka haka a Mānuka.

Tukua kia rere!

anō i te kore aro ki te reo Māori. Tē rapu i tētehi mata Māori hei akoako i te haka. Ka aroha hoki tō tātou reo rangatira!

E rua ngā huarahi i takahia e Mānuka i whai wāhi ai te reo Māori ki roto i āna mahi. Tuatahi, i tito a Mānuka i tōna ake haka. I te huinga tuatahi o te tīma i wānangahia he aha hoki ōna uara, me ōna whāinga paetae. I kapohia ngā kōrero i puta, kātahi ka whakatakotohia hei haka. I mua i ngā kemu i hakaina te haka nei a 'Pūpūtia mai ngā Mānuka'. Ahakoa kore kau he tohunga kapa haka i roto i a Mānuka i hakaina tōna haka i runga i te māramatanga, i runga anō i tōna ake tikanga.

Tuarua, i whakamahia he kupu Māori mō ngā nekeneketanga o te tīma i runga i te papatākaro. Ko te painga o te whakamahi i aua kupu Māori, i noho huna ngā rautaki o te kapa mai i ngā hoariri. Āpiti i tērā i pupū ake te whakahōhā a Mānuka i te hoariri i te mea i whakamahia tētehi āhuatanga taketake nō tēnei whenua tonu.

I titoa te haka, i whakamāorihia hoki ngā kupu nekeneke i mua i te hui tuarua o Mānuka. Kātahi ka whakamāramatia te haka me ngā kupu, ā, ka whakawai te kapa i ngā hui whakawai katoa i mua i te wehenga atu ki tāwāhi. E kiia ana te kōrero 'ka tika a runga, ka tika a raro, ka puta ki waho'.

I noho a Mānuka ki Rānana mō tētehi wiki, i reira whakawai ai, kātahi ka tau atu ki Whinarana. Ka mahia ngā mahi, ka karawhiua te ripi, ka karawhiua hoki ko te reo Māori. Ohore katoa te nuinga o ngā hoariri i te mātaki mai i te haka, me te rongo i tētehi reo tauhou i runga i te papatākaro. I wikitoria a Amerika i te wāhanga tāne-wāhine, i tuarua a Kānata. I riro i a Mānuka te tūranga tuatoru, kei whea mai! Āe mārīka, he oranga ngākau te rongo i te reo Māori e kōrerotia ana i te tauwhāinga ripi rewā o te ao.

Mēnā he pātai āu e pā ana ki te hākinakina nei o te ripi rewā, whakapā mai ki a Will Edwards, W.J.W.Edwards@massey.ac.nz

Ngā Whakataetae Waka Ama o te Ao

Nā Kereama Wright, nō Ngāti Rangitihī

Mai i Maketū ki Tongariro, ko Te Arawa te waka – tihei mauri ora!

Tēnā tātou katoa. Ko Kereama Wright tōku ingoa, 16 tau taku pakeke, ā, he uri au nō Ngāti Rangitihī. I te marama o Here-turi-kōkā o tēnei tau tonu i rauika mai te tini me te mano ki Hilo, Hawai'i, mō te Whakataetae Waka Ama o te Ao.

Neke atu i te 1,800 ngā kaihoe puta noa i te ao i tae atu ki te whakatinana i tēnei o ngā rehia a ō tātou mātua tūpuna o namata, i namata, ā namata hoki. Tāpiri atu ki tērā ko ngā kaimātakitaki, neke atu i te 3,000 ngā tāngata, ko te nuinga he momo Māori, i hui tahi mō te kaupapa waka ama. Muia ana te Whanga o Hilo e te tangata nō ngā hau e whā.

E 450 ngā kaihoe nō Aotearoa i haere atu. Anō nei, ko te nuinga he Māori. I a mātou o Aotearoa nei te kaute nui o ngā kaihoe katoa, hāunga ko rātou o te hau kāinga, arā, o Hawai'i. I roto i taua 450, e whitu ēnei tama Māori nō te karapu o Te Whānau-a-Tūwhakairiora, ā, nō hea

ake? Nō te manawa rā anō o te Tai Rāwhiti, nō Te Araroa – ahakoa kāore māua ko taku teina i ahu mai i reira!

Kātahi te haerenga miharo rawa atu ko tērā. Mai i te wehenga atu i te taunga rererangi o Tāmaki-makau-rau i te Rāhoroi te 7 o Here-turi-kōkā, tau atu ki te taunga rererangi o Poihākena (Sydney) i taua ahiahi pō, tae rawa ake ki te taunga rererangi o Hilo i te Rāhoroi te 7 o Here-turi-kōkā tonu! Me te mea hoki, i wehe mātou i Aotearoa i te hōtoke, i rere mō te 15 haora, ā, i tau ki ngā hau wera o te raumati o Hawai'i. Tau kē ngā whakaaro o tō mātou māpu! Kātahi mātou ka tae atu ki te hōtēra. Auē te ātaahua hoki o te hōtēra. I noho atu mātou ki te "Hilo Hawaiian Hotel". 'Nō nei te kōrero, auē te ātaahua!

Kua tae ki te Wenerei te 11 o Here-turi-kōkā. Ko tēnei te rā tuatahi o te whakataetae. I roto i ngā whakataetae katoa, i uru atu tō mātou tīma ki ngā reihi e ono. Kāore mātou i eke ki ngā taumata teitei mō te nuinga, engari mō tētahi. I uru te tīma ki roto i te wāhanga e kīia ana ko te waka haurua.

Ko tōna tikanga, me whakakotahi kia rua ngā tīma ki roto i ngā waka e rua kua herea kia piri. I hoe tahi mātou ko te karapu o Te Toki, nō Kirikiriroa. Tō mātou waimarie hoki, nā runga i tā mātou piri, i eke mātou ki te tūranga tuatoru i taua reihi. Ko ngā toa, ko ō tātou whanaunga nō tērā o ngā moutere o Tahiti.

Nā runga i tā mātou tūnga, i uru mātou ki te reihi whakamutunga mō te waka haurua (double hull). Kātahi te mutunga mai o te koa o ngā tīma e rua nei. Engari te tū ohore o te toenga o te hunga o Aotearoa ki ēnei tīma paku e rua kua eke ki tērā taumata!

Nā reira, kua tae ki te rā whakamutunga o te whakataetae nui nei. Ko tēnei te rā mō ngā whakataetae whiringa whakamutunga. Ko tā mātou he noho puku, tatari ai mō te karanga tuatahi o tō mātou ingoa. Ko te whitu karaka i te ata kē te wā! Tatari ana mātou i raro i tētahi rākau kokonati. Kotahi, e rua ngā haora i pau, kātahi ka karangahia tō mātou ingoa.

Ka huihui mātou, ka whakatangatanga, ka karakia, kātahi ka timata te pupū o te toto, te rere tere rawa atu o te manawa i runga i te whakaaro kei te haere atu mātou ki te hoe mō tō mātou whenua i roto i te whiringa whakamutunga mō tēnei momo. Kī ana te nuinga o ngā ara whakataetae i ngā kanohi Māori o tērā whenua, o tērā whenua. I roto, ko mātou (ko Tūwhakairiora), ko ō mātou hoa (Te Toki), ko Horouta me Ngā Hoe Horo, ko te whenua o Hawai'i, ko Hawai'i ki Washington, ko ērā o ngā hoariri o Ahitereiria, ko ngā whanaunga nō te Kuki Airani, me ngā tīma e toru nō Tahiti. Kei runga noa atu a Tahiti mō tēnei o ngā mahi a Rēhia. Heoi anō, ka hou atu ngā tīma katoa ki ō rātou waka. I te haerenga atu ki te rārangi timata, ka timata taku teina ki te kohimu, "Ā Te Arawa e, e!" Kātahi au ka timata hoki, "Ā Te Arawa e, e!" Kātahi ka timata hoki tētahi atu o ō māua hoa. Kātahi mātou katoa ka titiro ki te waka o ngā Kuki Airani, ka rongo i te "Ka mate, ka mate, ka ora, ka ora!" Auē!! Tō mātou mīharo ki tērā. Kātahi rātou

ka puku kata mai.

Nā, ka titiro ake mātou ki te poti matua. Ka kitea ko te haki whero kei runga. Nā reira ka whakatata atu mātou ki te rārangi, kāore i roa kua kākāriki. Ka timata te haruru o te moana i ngā hoe me ngā waka e patu ana i te wai. Nā te kaha aro ki te hoe kāore e taea te paku rongo i ngā kaimātakitaki, ahakoa tō rātou kaha umere mō tō rātou whenua.

Ka pau te rua meneti, kua taea anō te rongo ngā kaimātakitaki. Engari, kua kitea kētia ngā ringa, me ngā waha o rātou o Tahiti. Kātahi ka mōhio ko wai i toa. I tae tuaono atu tō mātou waka, ko ngā waka e toru o Tahiti i eke ki ngā tūranga tuatahi, tuarua, tuatoru. Me taku pōuri anō, i mutu a Ahitereiria i mua i a mātou – pērā hoki mō tērā atu tīma nō Aotearoa. Heoi anō, i whakaaro mātou kei te pai te tuaono. Ko mātou te tīma pai, te tuaono o te ao mō tēnei momo whakataetae.

I runga i tērā, kāore mātou i eke ki tērā tūranga nā ō mātou kaha anake. Nā reira, he mihi nui tēnei ki a Te Toki mō tā rātou piri mai ki

a mātou, kia tae ki tēnei tūranga. Kāti, he mihi anō ki tō mātou kaiwhakahaere, ki taku matua kēkē ki a Campbell Dewes, nāna mātou i haukere kia tae atu ki te whakataetae nei, kātahi ko Whaea Annette Houkamou rāua ko taku māmā, a Renee Wright, mō tō rāua manaaki, tiaki mai i a mātou i reira. Heoi, ko te mihi whakamutunga ka tukuna ki ngā whānau nā rātou te mahi nui ki te pena pūtea, ki te mahi moni, ki te akiaki, ki te wepu i a mātou ngā taitama kia oma, kia whakatā ngā, kia whakarite i a mātou anō – ā-hinengaro, ā-ngākau, ā-tinana, ā-wairua hoki mō te haerenga – te mutunga mai o te pai! Ka nui te aroha, ka nui ngā mihi ki te katoa.

Kāti, ki te kore ō tātou mātua tūpuna, kua kore hoki mātou o te wā nei. Koia nā te mihi ki ngā kaitiaki, ki ngā tūpuna i haere ngātahi me mātou ki tērā whenua, ka hoki pēnei mai anō ki te kāinga, kei te mihi. Nō reira tēnā koutou.

Tēnā tātou katoa.

Ngā Tohu mō Te Wiki o te Reo Māori me ā tātou Kōrero Rangatira

Nā Darryn Joseph

(Mai i te taha mauī), ko Brent Mio me ngā kaiwhakahaere kawa o te pō, a Matai Smith rāua ko Piripi Taylor.

Te Tohu Hapori, nā Ma Te Reo te pūtea tautoko. (Mai i te taha mauī), ko Richard Tenkersley rātou ko Dorothy Clent (Te Whakaruruhau ki Ōtautahi), ko Haami Piripi.

I te pō rākaunui o Mahuru ka rere tēnei karoro ki te pō tuatahi i whakaritea ai e ngā tari kāwanatanga nei e Te Taura Whiri i te Reo Māori, e Te Puni Kōkiri, e Te Kāhui Tika Tangata hei tuku i ngā tohu ki ngā rōpū e whakatairanga ana i tō tātou reo Māori i te Wiki o te Reo Māori. E rima ngā wāhanga arā ko ngā tohu mō te pāpāho, mō te pakihi, mō te kāwanatanga ā-rohe, ā-motu, mō te hapori me te kura, ā, ko te tohu ikeike nei mō tētehi o aua rōpū kua eke panuku ki te whakarite kaupapa mō Te Wiki o te Reo Māori. Ka rere, ka tau, me te mīharo kāore i kaha ngau mai te hauaitu, te manu-waerorua o Te Whanganui-a-Tara.

Ka aratakina mātou ki ngā tūru, ā, ka whakatauhia mātou ki ngā whakairinga kōrero a Holden Hohaia. Nā Patu Hōhepa i whakahoki atu me te mihi ki Te Āti Awa me te whakapiringa tangata. Nā, ka toko noa ake te pātai i a au e noho atu nei ki Shed 5 ki Te Whanganui-a-Tara i te 14 o ngā rā o Mahuru, ko ēhea o ā tātou momo kōrero e rangona ana i tēnei pō? Ki tā te kōrero, ahakoa tātou e rongo kāore tātou e rongo, ā, ka rapirapi te ringa i ōku nei huatau ki tētehi pepa kai hei wānanga ake i te whakau nei, ko ēhea o ā tātou momo kōrero e rangona ana i tēnei hui ōpaki?

Nā, i te mihimihi e tukuna ana,

ka titiro whakararo ki te tēpu tērā tētehi kete e mau ana i ngā kōrero mō NZREO e whakahau ana ki ngā pīpī heihei puta noa i te motu kia 'Give It A Go: Kōrero Māori' (tirohia www.nzreo.org.nz). Ko te kāri pango tērā e mau ana i tā tātou waiata ā-motu me te haka ā-motu nei, 'Ka Mate Ka Mate'. Hoki ana ngā karu ki te atamira, ka riro mā tētehi karakia e whakakapi ngā kōrero a Holden rāua ko Patu, ehara mā te waiata, ā, ka kī atu te minita ko te take o te inoi karaitiana "hei whakatuwhera i ngā āhuatanga o te pō."

I ngā hui ōpaki nei (he ōpaki ki tā te Māori titiro, kāore he karanga, kāore he whaikōrero, heoi anō ki tā te Pākehā titiro he ōkawa kē inā e mau ana i te neketai pango) he auau te kitea ko ngā whakahaere pēnei mō te mihi whakatau - ka noho ngā manuhiri, ka mihimihi, ka karakia, ā, ka huri ki te kaupapa o te hui. Pēnei tonu ana ngā whakahaere o taua pō, ka mihimihi, ka karakia, ā, ka waiata te manu tioriori nei a Whirimako Black i tētehi waiata me tana whakamārama ki a mātou i roto tonu i te reo Māori nā tōna whaea tonu i tito. Koia hei tohu ki ngā tūmau kia harihari kai mai.

Āe, ka rangatira hoki te hui i te taetanga mai o te Minita mō ngā Take Māori, a Parekura Horomia me tana kōrero mai mō te reo Māori. Ko te

mihi i te timatanga kei te reo Māori, ko te kiko o roto kei te reo Ingarihi. Ā, ka mea mai ia kua hoki mai ia i ngā whakataetae ā-motu o Ngā Manu Kōrero i Papaioea i taua ahiahi. Nā, ka āhua reorua hoki ngā whakahaere o taua pō, ā, ko Matai Smith o Pūkana rāua ko Piripi Taylor o Kōrero Mai ngā kaiwhakahaere kawa. Ko te kōrero whakakata hoki tētehi atu kai o te pō.

Ka whakawhiwhia tēnā rōpū me tēnā rōpū ki ngā tohu, ā, ko te nuinga o ngā kōrero mihi a te hunga rā kei roto i te reo Māori. Ko ētehi o ngā kaiwhiwhi ka whakahuatia tā rātou pepeha, maunga mai, awa mai, iwi mai, ko ētehi anō ka kotahi atu ki te mihi ki te kaupapa, ki Te Taura Whiri hoki nāna nei te kaupapa i kōkiri ake. Ka aroha hoki ki ētehi o ngā rerenga kōrero i kotiti kē, inā te kī a tētehi, "E kore au e kumea roa e aku kōrero." Auē, ki te kumea, ka kumea ki hea? Ki wī ki wā ki te whenua o Kī i te awa o Tā?

Heoi anō, haruru ana te whare i te pakipaki, ngunguru ana i te waiata i te whakawhiwhinga o ngā tohu. Ko te rironga rānei o te tohu pounamu te take, ko te inumanga rānei o te pounamu waina te take.

I ngā tohu e tukuna ana ki tēnā kaupapa, ki tēnā kaupapa ka kōhimuhimu hoki ngā tāngata o tēnā tēpu, o tēnā tēpu. Ka areare atu

Te Tohu Pouaka Whakaata, nā Te Māngai Pāho te pūtea tautoko.

(Mai i te taha mauī), ko Te Ripowai Higgins (Te Māngai Pāho), rātou ko Anī Waaka (Te Whakaata Māori), ko Hone Edwards (Te Reo Tātaki), ko Reikura Morgan (Cinco Cine Productions).

ōku taringa, ā, kei te reo Māori, kei te reo Pākehā ngā whakawhitiwhiti kōrero. Pī ana a tero, ka tae ki te whakawhiwhinga o te tohu whakamutunga o te pō. Kāti, ka riro i Te Reo Tātaki (TVNZ) te tohu ikeike mō tā rātou kaupapa he reo taunaki, he tau tangata i te teihana tuatahi o te pouaka whakaata. Nā Hone Edwards i tiki atu rā. Koia rā hei whakakopi ake i te uatakitanga o ngā tohu me te mahi a ngā kaupapa i puta i taua wiki; mai i te peita i te kanohi me te waiata A E I O U, e hoa mā e, tatū atu ki ngā kaupapa e rangona ana, e kitea ana te reo taketake o tēnei whenua ki roto i te pāpāho, i te pakihi, i te hāpori whānui, i te kura auraki, i te whare pukapuka, ki runga, ki raro, ki roto, ki waho. Āe rā, ko te whakatairanga i te reo Māori ki ngā kokonga katoa o Aotearoa te kaupapa. Ā, nā wai rā, ka takina e

Patu he karakia mō Io hei whakakopi ake i ngā whakahaere o taua pō.

Nō reira, kia hoki ki te pātai i tukuna i te tīmatanga, ko ēhea o ā tātou momo kōrero e rangona ana i taua pō? Anei e rārangi ake nei ngā momo kōrero o taua hui ki ōku taringa pikari nei: Ko te mihimihi, te karakia, te whakamārama, te waiata, te kōrero whakakata, te whakawhitinga kōrero, te pepeha, te reo whakahaere, ā, te aha atu anō tē mau ai i a taringa kohatu nei. Koinā pea ētehi o ā tātou tino momo kōrero e rangona ana i ngā hui ōpaki (ōkawa nei). Heoi anō ko ngā whakauī ka rere ake anō i te mutunga o tēnei pitopito whakaaro, inā e iti noa ana te tokomaha o ngā Māori e hoki ana ki ō rātou marae ki ngā hui ōkawa, koinei te whānuitanga o ngā momo kōrero ka kaha rangona ā ngā tau e heke mai nei? Inā e heke ana te

tokomaha o ngā kaumātua ia tau, e heke ana hoki ngā tāngata e matatau ana ki te reo Māori me te mōhio ki te kōunga o ngā momo kōrero, ka pēhea te mana o ngā kōrero kua noho hei kōrero rangatira i roto i ngā rautau nei? Pēnei i te karanga me te whaikōrero? Pēhea rānei ā tātou pūrākau, pakiwaitara, paki? E hoa mā tērā ka puta te whakahau nei ā tōna nei wā kia pupuri i ā tātou kōrero e noho mōrearea ana, “Give It A Go: Whaikōrero Māori.” He ui makihoi noa, e hoa mā, he ui makihoi noa.

Ka kati ake i konei tāku nei wānanga me ngā rapirapinga ki runga i taku parehūhare. He pō pai te pō. He pō i rangona ai te tini o ngā manu pīrere me ngā manu taki e kapakapa ana i ō rātou parirau.

Maramataka

- ▼ South Island Kapahaka Extravaganza
23-24 Whiringa-ā-nuku
Te Waipounamu Cultural Competitions
Stadium Southland Invercargill
- ▼ Māori Hockey Tournament
23-25 Whiringa-ā-nuku
Kirikiriroa
- ▼ Auahi Kore / S.N.Z. Aotearoa Māori Surfing Titles
25-26 Whiringa-ā-nuku
Tūranga-nui-Kiwa
- ▼ Tainui Waka Sports Awards
30 Whiringa-ā-nuku
Turangawaewae Marae
Ngāruawāhia
- ▼ Māori Sports Awards Tamariki Day
2 Hakihea
House Park Reserve
Māngere, Tāmaki-makau-rau
- ▼ Māori Sports Awards
4 Hakihea
Auckland Showgrounds
Tāmaki-makau-rau

Ngā Tohu mō Te Wiki o te Reo Māori 2004

Te Tohu Tā, nā Pronto
Print te pūtea tautoko.
Ko te tīma o te
Gisborne Herald.

Te Tohu Reo Irirangi, nā
Te Māngai Pāho te pūtea
tautoko.
Ko te tīma o Niu FM me
Te Ripowai Higgins (Te
Māngai Pāho).

Te Tohu Kura, nā Cinco
Cine Film Productions te
pūtea tautoko.
(Mai te taha mauī)
ko Billie-Jean Potaka
(Albany School), rātou ko
Reikura Morgan (Cinco
Cine), ko Jacqui Lindsay
(Albany School).

Pukatono mō ngā Rauemi a Te Taura Whiri

Anei te rārangi o ngā rauemi utukore a Te Taura Whiri:

___ x (A Guide for Iwi and Hapū to the Preparation of Long-term Māori Language Development Plans)

___ x (Promoting Positive Attitudes to the Māori Language in the Classroom)

___ x He Muka

Ingoa:

Kāinga noho:

Waea: ()

Te Taura Whiri i te Reo Māori

Pouaka Poutāpeta 411

Papa 14 Investment Centre,

Te Ara o Ballance,

Te Whanganui-a-Tara

Waea: 64 4 4710244

Waea whakaahua: 64 4 471 2768

Ī-mēra tereo@tetaurawhiri.govt.nz

Paetukutuku: www.tetaurawhiri.govt.nz